

ІНТЕЛЕКТ ТА КРЕАТИВНІСТЬ МЕНЕДЖЕРІВ

У статті викладено результати емпіричного дослідження співвідношення інтелекту та креативності менеджерів. Виявлено лінійні зв'язки між інтелектом та креативністю осіб із середнім та низьким рівнем розумових здібностей. Особи з високим інтелектом не відрізняються від інших за рівнем креативності.

Ключові слова: інтелект, рівень інтелекту, креативність, рівень креативності.

В умовах радикального реформування українського суспільства, його наближення до європейських цінностей та стандартів життя особливої актуальності набуває проблема удосконалення управлінських кадрів України, до яких, зокрема, належать менеджери.

Складність, комплексність та нестандартність завдань, які повсякденно постають перед менеджерами, потребують від них наявності високорозвинених розумових та творчих здібностей. Саме ефективна взаємодія означених якостей у структурі ІПВВ представників означеної професії є одним з головних чинників, що обумовлюють їхню професійну компетенцію, успішність професійної діяльності.

У нашій публікації подано результати емпіричного дослідження співвідношення інтелекту та креативності менеджерів із різним рівнем інтелектуального розвитку.

Об'єктом дослідження є сфера особистості менеджера, **предметом** – параметри інтелекту, креативності та їхнє співвідношення.

Мета роботи полягає у вивченні співвідношення параметрів інтелекту та креативності в менеджерів з різним рівнем інтелекту.

Проблема інтелекту як психологічного феномена вивчалася багатьма дослідниками починаючи із середини 19 ст. (Г.Айзенк, Р.Амтхауер, А.Біне, Дж. Брунер, Д.Векслер, Д.Б.Велічковський, Л.С.Виготський, Ф. Гальтон, Г.Гарднер, Дж.Гілфорд, Ю.З.Гільбух, В.М. Дружинін, Р.Кеттел, Г.С.Косток, О.М.Леонтьєв, О.Р.Лурия, у.Найсер, Е.Л.Носенко, Ж.П'яже, С.Л. Рубінштейн, Ч.Спірмен, Р.Стернберг, Л.Терстоун, М.О. Холодна та ін.), проте, відомі трактування означеного феномена є досить суперечливими.

Водночас, ми поділяємо думку Л.Ф. Бурачука та ін., що основні підходи до інтелекту не є взаємовиключними, при цьому кожна концепція інтелекту виходить з якоїсь однієї його ознаки, вважаючи її найбільш істотною [1]. Тому, за Р.Стернбергом, який з підходів візьме на озброєння дослідник, залежить від його теоретичної і методологічної схильності, а також від конкретних питань, що пов'язані із природою інтелекту і цікавлять його більше за інші [4].

Найбільш відомими й впливовими у психології інтелекту є психоетричний (Ф.Гальтон, А.Біне, Ч. Спірмен, Р.Кеттел, Р.Мейлі та ін.); психофізіологічний (Г.Айзенк, С.Ванденберг, Дж.Горн, І.В.равіч-Щербо та ін.); культурно – контекстуальний (Дж.Бері, Л.С. Виготський, М.Макобі, Н.Модано та ін.); когнітивно-інформаційний (Р.Аткінсон, Д.Бродбент, У. Найсер, Дж.Сперлінг, С.Стернберг, Е.Хант та ін.); генетичний (Ж.П'яже); процесуально-діяльнісний (Б.Г. Анантьєв, Л.М.Веккер, А.В. Брушлинський, Г.С. Косток, О.М. Леонтьєв, С.Л.рубінштейн, О.К.Тихомиров та ін.) підходи; а також концепції: множинності інтелектів (Г. Гарднер); інтелекту як ментального досвіду особистості (М.О.Холодна) та інші.

Виходячи з мети нашої роботи було обрано операційне трактування інтелекту, сформульоване В.М. Дружиніним, що якнайкраще відповідає потребам емпіричного дослідження. З погляду цього дослідника, інтелект можна розглядати як певну здібність, що визначає загальну успішність адаптації до нових ситуацій за допомогою розв'язання задач у внутрішньому плані дії за домінування свідомості над несвідомим [2].

Термін "creative" (англ. – творчий) увійшов до мовного вжитку на початку 19 ст., згодом з'явився і термін "креативність". Серед підходів до вивчення креативності найбільш авторитетними є психоаналітичний (З.Фройд, К.Юнг та ін.), психометричний (М.Воллах, Н.Коган, С.Медник, Е.Торренс та ін.); концепції креативності як самоактуалізації особистості (А.Маслоу); як "дивергентного мислення" (Дж. Гілфорд); як "когнітивної функціональної надлишковості" (В.М.Дружинін); концепція "креативного поля" (Д.Б.Богоявленська) тощо.

Наразі відомо понад 100 різних дефініцій креативності (Дж.Тейлор). В якості "робочого", виходячи з мети дослідження, ми обрали визначення креативності як загальної здібності до творчості, що характеризує особистість загалом і виявляє себе у різних сферах активності [2].

Особливий інтерес в контексті нашого дослідження становить також питання про взаємозв'язок інтелекту й креативності.

К.Тейлор і Д.Холанд встановили, що інтелектуальність і креативність не є автономними психічними явищами, а також стверджували, що креативність – це "специфічна точка індивідуальних властивостей", яка не є залежною від загальної інтелектуальності. Р.Марч, М.Едвардс і Т.Хазан отримали високу кореляцію між інтелектом та креативністю; в їхніх дослідженнях обидві здібності виявилися "майже подібними".

Однак, Дж.Гетшельс, П.Джексон, Ж.Флешер та ін. дійшли протилежного висновку: креативність є незалежною від інтелекту, через те, що більшість випробуваних з високим рівнем інтелекту мали низьку креативність [5].

Е.Торренс у своїх експериментах одержав певну кореляцію між показниками інтелекту та креативності, але вважав, що вона не є достатньо високою для того, щоб оцінювати креативність за результатами психометричних тестів інтелекту. В його експериментах дві третини креативів показали занадто низькі результати тестування [Там само].

Наше дослідження було проведене у 2009 – 2010 рр. на базі однієї з комерційних структур м. Одеси, яка надає комерційні послуги населенню. в ньому взяли участь 50 осіб у віці від 23 до 49 років, що є менеджерами різної ланки (від початківців до топ-менеджерів).

Дослідженню, передувало вивчення спеціальної літератури за його темою з метою обрання необхідних дослідницьких методів, а також діагностичних показників інтелекту та креативності.

Для проведення емпіричного дослідження як **параметри інтелекту** було обрано: загальний показник інтелекту (ЗПІ), показники "Логічний відбір" (ЛВ), "Визначення загальних рис" (ВЗР), "Аналогії" (АН), "Класифікація" (КЛ), "Рахунок" (РХ), "Ряди чисел" (РЧ), "Вибір фігур" (ВФ), "Кубики" (КБ), "Комплекс вербальних субтестів" (КВС), "Комплекс математичних субтестів" (КМС), "Комплекс конструктивних субтестів" (ККС), "Комплекси теоретичного і практичного планів здібностей" (ТПЗ); як **показники креативності**: "Індекс вербальної оригінальності" (ІВО), "Індекс вербальної унікальності" (ІВУ), "Індекс невербальної оригінальності" (ІНО), "Індекс невербальної унікальності" (ІНУ).

У дослідженні було використано низку **психодіагностичних методик**:

1. Тест структури інтелекту Р.Амтхауера [1],
2. Тест Е.П.Торренса "Діагностика невербальної креативності" [2].
3. Тест С. Медніка "Діагностика вербальної креативності" [Там само].

Обробка даних тестування здійснювалася за допомогою кількісного (кореляційного), а також якісного аналізу даних. В останньому було враховано статистично значущі відмінності у показниках досліджуваних з різним рівнем інтелекту (високий, середній, низький) за t – критерієм Стьюдента. Результати кореляційного аналізу наведено у табл. 1.

Значущі коефіцієнти кореляції між показниками інтелекту та креативності (n = 50)

Таблиця 1

Показники інтелекту та креативності								
	ЗПІ	АН	РХ	РЧ	ВФ	КБ	КМС	ККС
ІВО	345*	-	378**	310*	277*	405**	347*	405**
ІВУ	-	-	-	-	326*	-	342*	-
ІНО	-	387**	307*	273*	358**	374**	309*	379**
ІНУ	282*	275*	-	-	302*	-	-	295*

Примітка. Тут і далі: нулі та коми випущено; ** - $p < 0,01$; * - $p < 0,05$.

Наведені дані свідчать про наявність низки статистично значущих кореляцій між параметрами інтелекту та креативності. Так, на 5%-ому рівні пов'язані параметр ЗПІ (загальний показник інтелекту) з параметрами ІВО (індекс вербальної оригінальності) та ІНУ (індекс невербальної унікальності), АН (аналогії) з ІНУ (індекс невербальної унікальності), РХ (рахунок) з ІНО (індекс невербальної оригінальності), РЧ (ряди чисел) з ІВО (індекс вербальної оригінальності) та ІНО (індекс невербальної оригінальності), ВФ (вибір фігур) з ІВО (індекс вербальної оригінальності), ІВУ (індекс вербальної унікальності) та ІНУ (індекс невербальної унікальності), КМС (комплекс математичних субтестів) з ІВО (індекс вербальної оригінальності), ІВУ (індекс вербальної унікальності) та ІНО (індекс невербальної оригінальності), ККС (комплекс конструктивних субтестів) з ІНУ (індекс невербальної унікальності);

З таблиці також випливає, що на 1%-ому рівні пов'язані – АН (аналогії) з ІНО (індекс невербальної оригінальності), РХ (рахунок) з ІВО (індекс вербальної оригінальності), ВФ (вибір фігур) з ІНО (індекс невербальної оригінальності), КБ (кубики) з ІВО (індекс вербальної оригінальності) та ІНО (індекс невербальної оригінальності), ККС (комплекс конструктивних субтестів) з ІВО (індекс вербальної оригінальності) та ІНО (індекс невербальної оригінальності).

Загальна кількість значущих кореляцій становить 20, усі вони мають додатний характер. Це свідчить про наявність лінійного зв'язку між двома групами параметрів, що вивчаються.

За допомогою тесту Амтхауера було виокремлено групи менеджерів з різним рівнем інтелектуального розвитку. Результати наведено у табл. 2.

Кореляційний аналіз даних у кожній з означених груп показав наступне. У групі досліджуваних з високим інтелектом ($n = 10$) статистично значущі зв'язки між параметрами інтелекту та креативності практично відсутні. Єдине виключення становить зв'язок параметру ЗПІ та параметру ІНУ ($p < 0,01$). Результати представників інших груп подані у табл. 3.

Дані таблиці свідчать, що в групах із середнім та низьким рівнем інтелекту зареєстровано по 5 випадків статистично значущих зв'язків між параметрами інтелекту та креативності, при цьому у досліджуваних із середнім інтелектом ці зв'язки мають як додатний так і від'ємний характер, а у осіб із низьким – тільки додатний.

Таблиця 2

Розподіл досліджуваних за рівнем розвитку інтелекту

Рівень інтелекту	Показник IQ (в балах)	Кількість досліджуваних
Високий	120 – 150	10
Середній (нормальний)	90 – 120	21
Низький	75 – 90	19
РАЗОМ:		50

Таблиця 3

Значущі коефіцієнти кореляції між показниками інтелекту та креативності досліджуваних із середнім ($n = 21$) і низьким ($n = 19$) інтелектом

Показники інтелекту та креативності								
Середній рівень інтелекту				Низький рівень інтелекту				
	ЗПІ	ЛВ	РЧ	ЗПІ	ВФ	КБ	КМС	ККС
ІВО	-	-	613**	-	-	-	-	-
ІВУ	627**	-	-	640*	631**	-	673**	-
ІНО	-	668**	-	-	-	-	-	-
ІНУ	-483*	-557*	-	-	-	436*	-	436*

Отримані результати свідчать, що лінійні зв'язки між параметрами інтелекту та креативності є типовими лише для досліджуваних із середнім або низьким інтелектом.

Результати якісного аналізу даних доповнюють і підтверджують відомості стосовно характеру зв'язків між інтелектом і креативністю, отримані за допомогою кореляційного аналізу.

Означені результати показують відсутність значущих відмінностей у показниках інтелекту та креативності менеджерів із середнім рівнем інтелекту у порівнянні з колегами, які за даними тестування утворили групи досліджуваних з високим та низьким рівнем розумового розвитку.

У табл. 4. наведено результати попарного порівняння показників виконання тестів інтелекту і креативності менеджерами, перші з яких мають високий рівень розвитку розумових здібностей, а другі – низький рівень.

Таблиця 4

Значущі відмінності у показниках осіб з різним рівнем інтелекту (PR)

Групи	Показники					
	ЗПІ	ЛВ	КЛ	РХ	РЧ	КМС
Високий інтелект	83↑	70↑	80↑	85↑	73↑	71↑
Низький інтелект	60	46	42	38	36	40

Примітка. ↑ - значущі відмінності у показниках ($p < 0,01$ та $0,05$).

З таблиці видно, що менеджери з високим рівнем розвитку розумових здібностей суттєво переважають колег з низьким рівнем за 7 параметрами інтелекту (ЗПІ, ЛВ, КЛ, РХ, РЧ, КМС, ТПЗ) і за жодним з параметрів креативності. Відсутність значущих відмінностей між показниками креативності представників обох груп свідчить, що особи, які мають значно вищий за інших інтелект, не мають подібної переваги у розвитку творчих здібностей.

В.М. Дружинін, аналізуючи різні точки зору на проблему зв'язків між інтелектом і креативністю, виокремлює три основні дослідницькі підходи. Перший: креативності як такої немає, головну роль у творчій активності відіграють мотивація, цінності, особистісні риси; другий – креативність є самостійним фактором, який не залежить від інтелекту; третій – високий рівень розвитку інтелекту передбачає також високий рівень творчих здібностей і навпаки /2/. Кожний з підходів має право на існування і був так чи інакше підтверджений дослідниками (Г.айзенк, Д.Б. Богоявленська, Д.Векслер, Дж. Гілфорд, А.Маслоу, Я.О. Пономарьов, Р.Стернберг та ін.).

Водночас, результати нашого дослідження свідчать на користь розуміння інтелекту як самостійного фактора у структурі загальних здібностей, зв'язок якого з креативністю може бути пояснений з урахуванням так званої "моделі інтелектуального порогу" Е. Торренса. Сутність цієї концепції полягає в наступному.

У співдружності з Д. Маккінсоном і К. Якімото Торренс довів, що для виявлення креативності особистості потрібен певний рівень розвитку інтелекту, або "інтелектуальний поріг". Було встановлено, що до рівня $IQ < 120$ креативність та інтелект утворюють єдиний фактор, вище за "поріг" - фактори креативності та інтелекту виявляють себе як незалежні /5/.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні **висновки**:

1. Встановлена наявність лінійних зв'язків між параметрами інтелекту та креативності менеджерів з різним рівнем розвитку інтелекту.
2. Лінійні зв'язки між інтелектом та креативністю є типовими для менеджерів із низьким та середнім інтелектом.
3. Особи з високим рівнем інтелекту мають суттєві переваги у розвитку більшості його властивостей, однак не відрізняються від інших за рівнем креативності.
4. Результати дослідження свідчать, що в структурі загальних здібностей менеджерів інтелект становить фактор, незалежний від креативності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурлачук Л.Ф. Словарь-справочник по психологической диагностике / Л.Ф. Бурлачук. Справочник по психологической диагностике – СПб.: Питер, 2000. – 528 с.
2. Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В.Н. Дружинин. Психология общих способностей (3-е изд.) – СПб.: Питер, 2007. – 368 с.
3. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е.П. Ильин. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб.: Питер, 2009. – 448 с.
4. Штернберг Р. Отточите свой интеллект / Р. Штернберг. Отточите свой интеллект / [пер. с англ.]. – Мн.: ООО "Поппури", 2000. – 544 с.
5. Torrance E.P. The nature of creativity as main test in its testing. // In: The nature of creativity. N.Y.: Cambridge University Press, 1988. P. 43 – 75.

Подано до редакції 15.06.2010